

Пісні Пручаївського гаю

*Аби не заблудитись
В нещирості душі,
Я кличу в поміч вітер,
Що спав на спориші.
Тоді в шляхах гарячих
Вертаю до села,
До літ своїх дитячих,
Немов до джерела.
А. Шкуліпа, «Кредо».*

Заснів

Коли дізнався, що мій земляк і літературний побратим Анатолій Шкуліпа працює над новою книгою про свій рідний хутір Пручаї щиро порадив з цього. Знаючи його, як чудового поета і неперевершеного лірика, я був переконаний, що саме таке любляче серце і ніжна душа зможе оспівати цей непримітний на перший погляд хутірець, що загубився на просторах нашого рідного Поліського краю.

Скільки таких вимираючих хуторів засіяно на теренах нашої поруйнованої України... Колись родючі поля і неперевершеної краси гаї зманювали на ці землі гордих і мужніх козаків-запорожців і вони оселялися тут, обростали родинами, ставали добрими господарями, годуючи не лише себе, але й добру половину Європи. І множилися хутори, і квітла Україна... А потім неначе зурочили. Чи може Бог відвернувся, коли побачив, як руйнують антихристи церкви? І послало небо прокляття: примусову колективізацію, голод, терор, висилки, криваву війну..., а потім ще й укрупнення, меліорацію, хімізацію, Чорнобиль... І зачерствіла земля, закам'яніла, як закам'яніли і людські душі, що стали покидати рідні оселі і перебиратися до міста. А хто навіки прикипів до цієї землі, також стали перебиратися... на кладовище, що розрослося за селом. Нова влада кинула зерна, та впали вони на цілину... Чи проростуть? Чи дадуть сходи? А ще коли землю почнуть шматувати та розпродувати клаптями за гроші..., добре коли своїм! Хазяйським дітям... А якщо зайдам-газпромівським? Було ж вже у історії, коли жиди-корчмарі обпоювала українське село... та й землю відбирали по клаптику!

Ні, треба рятувати не землю, треба рятувати душу! І не молитвами – замовляннями, не обіцянками-цяцянками, а добірним українським словом, яке втрапивши на благодатне серце, проросте і дасть добрі сходи... А там диви, і господар відродиться.

Саме таким поетом-сівачем і бачу я свого побратима Анатолія Шкуліпу... Люблю його чесне і щире СЛОВО. Народжене у первозданній хутірській красі, виплекане на ґрунті Шевченкового «Кобзаря», з яким його ще в дитинстві познайомила бабуся, це СЛОВО здатне зцілювати, відроджувати і окрилювати. Нелегка робота зцілювати душу..., не всім під силу. Справа не одного року... Але ж яка необхідна, особливо нині, коли Україна зводиться з колін! Ось чому і потрібні такі книжки...

Шкуліпа зможе впоратися з цією справою, бо серцем пише! А ще має потужну підмогу: *Походии рідними стежками*

І поговориши із людьми –

І вже не просто ти з руками,

А, наче сокіл, із крильми!

То ж благословляючи свого побратима на цю праведну ПРАЦЮ, я пригадав, що і через мою долю пробігав шлях, якій вів через цей мальовничий хутір Пручаї. Отож, подумки помандрую цим шляхом...

Мамина пісня

... Чомусь пригадалося раптом, як мене, трирічним дитинчам, мама вела курною дорогою від Калюжинців до Охіньок, через древній козацький хутірець Пручаї, до траси, щоб сісти на автобус чи «попутку», бо саме в наше село автобус ходив лише у вівторок, п'ятницю та неділю. Я був зовсім малим, але добре запам'ятав, що мама несла вузлика з речами. Тож, пройшовши кілька десятків метрів, я сіпав її за руку і, показуючи пальчиком на зачаровану місцину обабіч дороги вимагав: «Давайте сядемо відпочивати тут». А вона, така гарна двадцятирічна жінка, благально дивилася на мене і казала: «Ні, давай відпочинемо он там, під вітряком, де спочивав колись козак Пручай. Я розповім тобі про нього». І ми йшли далі цією польовою дорогою, і вона розповідала мені історію рідного села, знайомила з чародійною місцевістю, інколи, може, лише на хвильку, зупиняючись, затихала, слухаючи неповторний пташиний щебет:

- Послухай, синку, це – жайвір... Он же як високо він злітає!... Бачиш цяточку в небі?...

Мамо, мамо... Чому ж так мало я слухав Вас?!

(Олександр Забарний. З повісті «Під знаком «білої плями»).

Напружено подумки повертаюся назад, через літа, - і поволі оживають у мені надзвичайно захоплюючі мамині розповіді... І про Калюженці, і про Попову леваду..., і звичайно ж, про Пручаї...

Мама казали, що оселився колись на цих землях козак Пручай..., від нього і пішла назва хутора. Коли я подорослішав, то запитав: «Мамо, а яким він був, отой козак Пручай?» Вона гладила мою курчаву голівку і лагідно відповідала: «Дуже сильним і відважним! Незборимим... Не дарма ж отримав прізвисько Пручай, від слова «пручатися», давав відсіч усім ворогам, пручався... і ніхто його збороти не зміг!». З тих пір у моїй пам'яті і закарбувався образ дебелого козака з пишними вусами, широким оселедцем та могутніми плечима. Такого не збореш! І лише тепер я зрозумів: ні не таким був Пручай! На нього схожий мій побратим, Анатолій Шкуліпа, - двохметровий чоловік, з вусами та широкими плечима, а ще з натрудженими руками, мозолястими долонями і добрим серцем, в якому болить УКРАЇНА!

Батькова пісня

... Народжений у місті, я в дитинстві ще не міг повною мірою осягнути оті невидимі тонкі ниті, які зв'язували мене із оцим краєм... А таткове розпорядження «на все літо – у село» звучало для мене, як покарання за мої бешкетні витівки протягом шкільного року. Вже пізніше я зрозумів, що значить для мене, міського хлопчика, казково - біле тепло вранішнього чи вечірнього молока, п'янке повітря липової діброви, свіжі овочі просто з грядки, а особливо – цілющі пахощі ночі, коли бабуся застинала мені постіль у саду, серед неба, і я, засинаючи, ще довго млів у солодкому перетьохкуванні солов'їв... І запашною зоряною стежиною мандрував у найчарівніші світи щасливих дитячих снів...

(Олександр Забарний. Із книги «Зорепад над Калюжинцями»).

Мій батько – учитель... По війні закінчив педагогічне училище в Прилуках і працював учителем початкових класів у Рибцях, Лисках, Лутайці, а згодом у Линовиці. Потім був обраний секретарем Прилуцького райкому комсомолу і щоденно «пропадав на районі». Саме тоді він і опікувався Пручаївською початковою та Охінківською восьмирічною школами та ще добрим десятком інших навчальних закладів. Добре знав учителів, комсомольських активістів. Після закінчення історичного факультету Ніжинського державного інституту імені Миколи Гоголя став працювати учителем історії у школах міста Прилуки і серйозно захопився краєзнавством.

У бесідах зі мною він завжди був уважним і переконливим. З ним цікаво було розмовляти... Десь у 1966 році ми були на гостинах у вчительки Пручаївської початкової школи... Саме тоді батько і повів мову про Пручаї.

Він говорив, що це давнє козацьке поселення, яке належало до Іванківської, а з 1896 року до Переволочанської волості Прилуцького повіту Полтавської губернії. Розташований хутір за півтори версти від села Охіньки. Вперше згадується у «Сборнике по хозяйственной статистике Полтавской губернии. Т. IX. Прилукский уезд» у 1886 році. Тоді в хуторі налічувалося 18 дворів козаків, 19 хат, 90 жителів приписаних до парафії Введенської церкви села Охіньок. А за переписом 1910 року в хуторі Прочаї вже налічувалося 16 господарств, з них козаків -13, селян -3. Проживало 115 жителів: у тому числі 2 теслярі, 3 ткачі, 1 інтелігент та 5 жителів, які займалися неземлеробськими заняттями. Решта займалася землеробством. Хуторяни обробляли 138 десятин придатної землі.

Із усієї цієї інформації у шкільні роки я запам'ятав лише дві речі: що написано це у якомусь «Сборніку», та ще, що хутір називався Прочаї. Останнє мене дуже бентежило, адже воно заперечувало таку чудову мамину легенду про козака Пручая. Та, зрештою, це не було головною проблемою у моєму підлітковому житті. На другий день я про все забував...

І ось нині, копирсаючись у пам'яті і перевіряючи статистику, я як філолог, ставлю до себе запитання: «А якщо це не помилка п'яного писаря і хутір дійсно мав іншу назву? Етимологія слова «Прочаї» зовсім інша..., близька до слова «прочанин». То може якийсь прочанин Густинського монастиря став засновником хутора? Або ж полонник-богомалець, що побував у далекій «землі обітованій»? Думки роїлися у голові... То можливо варто звернутися до старослов'янської мови? Адже відомо що у давнину «селом» називався населений пункт який мав церкву, а «прочіє» парафіяни мешкали по хуторах. Звідси і назва хутора після регресивної дисиміляції... Та, зрештою, все це лише припущення. Особисто мені подобається легенда про козака Пручая... Хутір то козацький! Так батько казали.

Пісня юності

*Ця річка витікає із Весни
І Боже збав тут каламутить воду!
(А.Шкуліна, «Якби ж то знати...»).*

Якби ж то знати, що я доживу до того часу, коли на запит «Прочаї» всезнаюча «Вікіпедія» виловить із тенет «Інтернету» суху інформацію такого змісту:

Пручаї – село в Україні, у Прилуцькому районі, Чернігівської області. Населення становить 6 осіб. Орган місцевого самоврядування – Охінківська сільська рада. Село Пручаї відоме більше, як хутір, який зараз перебуває на межі **вимирання**, і в якому залишилося тільки дві молоді сім'ї. Хутір дуже мальовничий оскільки тут є гори, місцеві селяни називають його «другою Швейцарією». Селом протікає річка Утка, ліва притока Удаю. Оце і все...

Скажу відверто – образився, якась бездушна людина про це писала! Порівнює за красою із Швейцарією і тут же «каркає» про вимирання... А можливо хтось і спокусився на ту «Швейцарію», дивись і переїхав..., було б вже три молоді сім'ї, а далі більше, більше..., гляди і не дали б померти хутору! Боже, як терміново потрібна Шкуліпина книга!! Хай люди дізнаються ПРАВДУ, хай докопаються до коріння, а там дивись щось і вродить...

А краса тут справді неперевершена! Пригадалося з юності... Я не любив вставати з автобуса у Охінках, не любив і у Осичнику..., звідти довго добиратися до Калюжинців..., цілих три кілометри, та й ще й шлях біжить з гори! Через Пручаї ближче... на цілий кілометр! Та ще й під гору!! Та що тобі ота гора, коли маєш 17 років!!! Лось...

Отож, завжди прохав водія, щоб вивіз він мене за Охінки та й зупинив у полі, звідки прудка стежина біжить на гору... Водій, щоправда, бусурманився, казав, що там немає зупинки..., але завжди зупиняв. Недарма ж люди з Пручаїв та Калюжинців ту стежину протоптали! Отож, вийдеш з автобуса, вдихнеш на повні груди повітря, привітаєшся із жайвором..., проспіваш до половини пісню, і ти вже на горі! Як звалася гора? От Вам хрест..., не пам'ятаю. Та як у нас на Україні називають гори? Або ж за назвою населеного пункту («Мільківська гора»), або за прізвиськом господаря, який звів під горою оселю («Маснушина гора», «Коржевий горб», тощо). Ото, певно, й ця гора мала назву за прізвиськом пручаївського господаря, який побудував в акурат під горою. А можливо то було родове гніздо козака Пручая? А чому б і ні... Під горою хатина, подвір'я у мальвах та чорнобривцях, вишняк, яблуневий садочок, соток з тридцять городу, далі луки, річечка Утка під вербами протікає... Рай! Сам би царював, та пізно розгледів... Отож, у всіх моїх дитячих спогадах це була просто ГОРА. З калюженського пагорба та на пручаївську гору...

Так було і того разу... Це був червень 1975-го. З Прилук виїхав першим автобусом, щоб не спекотно було добиратися... О сьомій був вже у Охінках, точніше за... На одному подиху заскочив на Гору. Боже, яка невимовна краса! Поглянув донизу, кроків за двісті Яхонтовим лугом дівчина іде, платтячко на ній рожеве...Ну, що я за козак, коли дівчину не наздожену? Та ще й з горба! Соколом злетів..., але на луці припинив трохи, щоб не злякати... Дівчина ж... Та хвилин за п'ять догнав. Почав здаля:

- Дівчино, а чи дозволив тобі генерал Яхонтов топтати його луки?

Вона зупинилася, посміхнулася, зачекала поки я підійду:

- Та він ще бабусі моїй дозволив, а та вже мамі, а потім і мені..., - і дзвінко так засміялася, немов, усі полові дзвіночки одночасно заспівали – мелодійно, із переливами...

Її сміх перелився до мене, а відсміявшись, я простягнув руку для знайомства: - Олександр..., а тебе як звати?

- Олеся..., а я тебе знаю. Ти – Шурко, Арсеївни онук... Живеш у Прилуках, навчаєшся у Ніжині, а до Калюжинець їдиш, щоб бабусі допомагати по господарству...

Я отетерів: - Отакої, це що тобі теж генерал Яхонтов розповів?! Чи Милорадовичі?

- Та ні, сусідка твоя, Надя Савченко. Ми з нею разом у медучилищі у Прилуках вчимося, а тебе я на городі бачила, коли їй допомагала... Я думала ти мене пізнав?

- Пізнаєш вас, коли ви усі на городі у халатиках та білих хусточках..., - віджартувався я.

Ми йшли луками, вже нікуди не поспішаючи, збиваючи з отав вранішню росу... Я назбирав у траві букетик «гвіздочків», червоних лугових квіточок, що рясно всіяли луки. Простягнув його Олесі... Вона взяла, пустила своїми блакитними оченятами «бісика» і грайливо запитала:

- Це як розуміти? Ти до мене залицяєшся?

- Розумій як хочеш... Просто ти мені подобаєшся.

А жайвір з небес заспівав нам вінчальної...

Дійшли до невеликої річечки, що розділяла луки, я хвацько її перестрибнув... та розгорнув обійми, щоб піймати свою супутницю... Вона дзвінко засміялася: - Ні, я кладочкою..., мені так зручніше, - і подалася до кладки, що була метрів за двадцять. Я стояв, як тороплений, та згодом оговтався, і, щоб позбавитися незручності, запитав:

- А ти знаєш, як зветься ця річечка?

- Звичайно ж, Селезень...

- А оті ні..., Утка! Це ліва притока Удаю.

- То для вас Утка, а для нас Селезень! – удавано пригримнула вона, ще й ніжкою притопнула.

- А ти знаєш, у Прилуках, мій будинок стоїть на березі Удаю. Я виріс на Удаї..., річка мого дитинства!

- От і чудово! Значить ми листуватися будемо по воді...

- Як це?! – здивувався я.

- А ось так..., я чула, що по Удаю багато калинових остовів. Чи правда?

- Так.
- Ну от і добре... Береш калиновий кетяг, нашіптуєш у нього листа, кидаєш його в Удай..., а я у Селезні його ловлю.
- А як ти зрозумієш, що я написав?
- Серце підкаже...
- Та ні, це дурниця... Уявляєш скільки часу мине? Мені батько казав, що від витоків Удаю на Ічнянщині і до місця де він впадає у гирло Сули, під Лубнами, по прямій 118 кілометрів. А якщо пливати човном річкою, то набігає цілих 327 кілометрів. Уявляєш, як вона зміється?
- А хіба для кохання це перешкода? Я буду чекати...

Я зрозумів, так романтично мене ще ніхто не «відшивав»... , і я вирішив їй підіграти:

- Вихованець нашого інституту Леонід Горlach написав такого рядка:
Я напишу тобі листа губами на губах. То може мені варто спробувати написати тобі такого листа?
- А чи не зарано?

Ми замовкли... Настрій почав псуватися. І хоча так же світило сонце, і жайвір у небесній висі продовжував свої серенади... у серце тихо закрадався сум. Ми йшли ґрунтовою дорогою, що бігла з хутора до Калюжинець..., зійшли майже на пагорб. Дихнуло свіжою прохолодою. Шлях був густо обсаджений акацією, а затишок лугового повітря змінив вранішній степовий вітерець...

Зупинилися. Олеся стиха запропонувала:

- Давай перепочинемо...

Вмостилися у затінку старої акації обабіч дороги... Дихали п'янким запахом квіту та дослухалися до гулу бджіл, що линув над нами... Калюжинчани вивезли колгоспну пасіку того року під самі Пручаї. Пахло медом...

Олеся поклала свою голівоньку на моє плече, я ж несміливо обняв дівчину за плечі... Наші уста зустрілися...

*« Я любитиму спогади, бо в тих спогадах ти, а тебе я люблю... »
(Олександр Забарний. З книги «Калинова сповідь»).*

P.S. Не вірте «Інтернету» що Пручаї вимруть! Допоки в кожному з нас живе ПАМ'ЯТЬ, НАДІЯ, а ще ЛЮБОВ... чиста і непорочна, як п'янкий квіт акації, вони житимуть!

Серпень, 2019 р.
м.Ніжин

*Олександр Забарний – письменник, доцент
Ніжинського державного університету.*

Про автора: Олександр Вадимович Забарний – поет, прозаїк, драматург, літературознавець. Кандидат педагогічних наук, доцент. З 2003 до 2018 року декан філологічного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Член Національної спілки письменників та Національної спілки журналістів України. Автор 11 книг прозових, поетичних та драматичних творів. Лауреат чисельних Міжнародних та регіональних літературних премій. Мешкає у Ніжині.